

ГАЗОВАТА ЗАВИСИМОСТ НА БЪЛГАРИЯ ОТ РУСИЯ. А СЕГА НАКЪДЕ?

Кирил Илиев

Много се писа и каза по темата в началото на 2009 г. Бяха изложени почти всички гледни точки от миналото, настоящето и бъдещето на българо-руските отношения. Коментирани беше въпросът дали съвременна Русия е това, което е действително тя в съзнанието на цели поколения българи. Дискутирани бяха ходът на Русия да спре доставките на природен газ за българската индустрия и за българските домакинства, можеше ли Москва да си позволи подобен ход и доколко можеше да разчита, че българското правителство няма да предприеме мерки и действия, които да окажат влияние на бъдещите ни отношения с нея.

Няма съмнение че все още повечето български граждани, родени и живели по времето на комунизма, имат адмирации и афинитет към нашия “по-голям брат” и сигурен партньор – Русия. Това е едно до болка нафранпено от политическите режими, ръководили държавата, и отглеждано в съзнанието ни с десетки години чувство, останало и предавано от поколение на поколение усещане, че там някъде, отвъд Черно море, има една страна с огромна мощ, която се грижи за нас и ни предпазва от всичко, което може да бъде вредно и може да попречи на нашето спокойно съществуване. Защо и как е формирано в нашата психика подобно чувство? Винаги ли трябва да се придържаме към някой по-силен? Не можем ли да бъдем самостоятелни и независими по дух и действие участници в световната политика? Основен въпрос, на който и в нашето десетилетие хората трудно ще намерят отговор.

А какво всъщност толкова ни свързва с Русия? Може би миналото, изпълнено с противоречия и неясноти. Може би настоящето, в което всеки, воден от своя интерес, премълчава негативите и посочва позитивите, ръководен само от една единствена цел – дивидентите; или бъдещето, в което всички вярваме, че ще бъде по-добро и затова преглъщаме геройски миналото и настоящето и чакаме и вярваме в светлото утре, което всъщност не идва.

Днес отново пролича зависимостта на България от Русия. Макар и член на ЕС и НАТО, макар и ревностен защитник на демократичния политически модел, България не е минала и милиметър в това да се разграничи от Русия в икономически план и да намали своята зависимост

от енергийните ресурси на Русия. Неясно как никое от правителствата след 1989 г. не е предприело никакви действия и тази зависимост продължава. Да, наистина някой ще рече, че е имало стотици конференции, срещи, програми и стратегии, но реално нищо не е построено и всичко съществува, но само и единствено на книга. Това чувство и модел на поведение не бе изкоренено, тази двойственост не бе преодоляна и превъзможната. Дори и президентът Георги Първанов каза: “След 1989 година не е направено нищо в енергийната система, нито дори болт не е завъртян”. За мен обаче тези думи имат друго значение: “Не е направен дори и бегъл опит да се отгласнем от руслото на руската външна политическа доктрина след 1989 година, която има за цел именно да постави бившите съюзнически страни в икономическа обвързаност и зависимост”. Но защо трябваше да го осъзнаем след толкова години? Защо това ни струваше стотици милиони лева загуби и пропуснати ползи само за 2 седмици, и то във времето на тежка световна икономическа криза. Оказа се, че ние сме единствената държава в Европа, в която Газпром е без конкуренция, монополист, който може безпрецедентно да определя цени и срокове на доставки и да притиска българския бизнес, който от своя страна да притиска правителството, независимо кой е на власт – десни или леви. Независимо дали сме страна членка на ЕС и НАТО, Газпром реално управлява нашата икономика и ни ползва с една единствена цел – да прокарава своите идеи и да постига своите цели не само пред нашето правителство, а и пред тези организации, членството ни в които отне години труд и усилия.

Наистина трябва да отчетем и факта, че в момента това се случва и с цялата икономика на ЕС, чиято зависимост от руските енергийни суровини нараства все повече. Видно е, че алтернативите на Европа намаляват с всеки изминал месец и в скоро време може да се окаже, че и в други страни Газпром е единствен и основен доставчик на ценното синьо гориво. ЕС няма единна позиция по въпроса, няма и обща стратегия за противодействие на руската експанзионистична програма, защото най-силните страни членки като Германия, Франция, Италия и Великобритания са на различни мнения относно това, как да се действа с Русия, защото и зависимостите им са различни. Всичко това значи, че и самият ЕС в момента е слаб и без точна и единна външна енергийна политика. Съмнително е дали е преценен ходът да бъдат оставени различните държави членки сами да определят своята роля в отношенията си с Русия. Може така да е по-добре за големите държави, но не и за малките, които, въпреки че са нови и малобройни като население и слаби като икономика, имат еднакви права и задължения. Излиза така, че в момента българското правителство е оставено почти на автопилот и ще поеме отговорността за всяко решение, което направи и което не съвпадне с европейските

интереси, но и в същото време не може да очаква и сигурна защита, ако реши да не се поддаде и да се опълчи на руската система. Така в този несигурен свят ние се превърнахме в един заложник и жертва на спора с Украйна и цената бе пагубна за нашата индустрия.

Три са възможните варианти за действие, които стояха пред нашето правителство, а и още дълго време ще стоят на дневен ред след тази криза, в която ние бяхме въввлечени съвсем преднамерено и умишлено от Русия. Казвам преднамерено и умишлено, защото се оказа, че правителството ни е било предупредено за спирането на доставките на газ, но не е предприело никакви мерки за това, като например да увеличи резервите си, да изпрати протестни ноти до президентите и премиерите на Русия и Украйна за мирно решаване на търговския спор между тях. Изборът по кой път да вървим може да се окаже и тест дали политиките, които правителството ни води, са наистина такива, каквито трябва да бъдат. Тест предимно за нашите партньори и съюзници, защото България е партньор на Русия, съюзник на САЩ и член на ЕС, т.е. ние сме там някъде по средата, като тук става дума за доверие и действия, от които ще зависи посоката на развитие на всички бъдещи енергийни планове на Русия, ЕС и САЩ. Това е наистина една фундаментална позиция и от реакциите на правителството ни ще зависи сигурността и редовността на доставките на синьо гориво за европейската индустрия, поне докато го има.

Докъде обаче ще достигне руският натиск, на колко от тестовете ще можем да устоим и колко ще ни струва, разбира се, предстои да видим. Първият възможен вариант в това състояние на криза е да търсим начини да извлечем максимална полза от нея. Това може да стане като оправдаем руското доверие, че сме добронамерена и послушна страна членка на ЕС и можем да защитаваме интересите и на ЕС, и на Русия, които ще се преплитат все повече на Балканите. Един истински медиатор. Това ще стане, когато се изградят газопроводите Южен поток и НАБУКО, нефтопроводите Бургас-Александруполис и Бургас-Вълора. Последователността в изграждането им според мен трябва да бъде спазена. В последно време известни лобита се опитват да наложат НАБУКО да изпревари Южен поток. Техният основен интерес е да се увеличи капацитетът на тръбата и тя първа да обвърже с договори потребителите и да докаже на доставчиците, че може да изкупува от тях по-големи количества. Не е тайна, че в момента максималният капацитет на тръбата е 31 млрд. куб. м., а има договори с производителите само за около 8-10 млрд. куб. м. Но всъщност инвеститорите в този газопровод нямат особен избор или алтернатива за друго трасе, така че те, ако желаят да присъстват на централните и източно- европейските пазари, трябва да минат през България.

Различен е проблемът с Южен поток. Той е алтернатива на алтернативата. Руското стратегическо планиране е предвидило в едни конкурентни времена да си осигури възможност да решава само през кои републики да преминава газът по пътя до крайния клиент. Традиционният път, по който синьото горивото минава до Западна Европа, е този, изграден в годините, когато страните от Източния блок са били подчинени изцяло на СССР. Тези държави наричаме именно транзитни, те успяха веднага след разпада на СССР да определят политиките съм към Русия, осланяйки се на нейната зависимост от тях. Тези държави се опитват да налагат и провеждат политиките си именно чрез буфериране между индустриалния европейски запад и богатия на ресурси руски изток. Такива държави са Украйна, Полша, Чехия, Словакия, Естония и Беларус. Отговорът, който Русия готви за тях, е изграждането на Северен и Южен поток. В схемата за газопровода Южен поток ние сме основен участник. Затова мисля, че натискът на Русия към България всъщност е едно изпитание, доколкото ние можем да прокараме най-изгодната за нас позиция на диверсификация на източниците и пътищата за доставка на основния енергиен ресурс – синьото гориво.

И Русия, и ЕС знаят, че ние искаме да увеличим газопроводите, които ще минават през България, и че имаме ключово геополитическо разположение за това. Въпросът е в това какво ще бъде процентното разпределение на това влияние и обемите на доставки. Руската страна иска да е първа, защото така първа ще достигне до сегменти, към които се стремят и САЩ чрез НАБУКО в този регион. Ако не бяхме страна членка на ЕС и НАТО, Русия щеше да е първата страна, която да направи опит да наложи такъв проект и всячески да не допусне никаква конкуренция, както е свикнала да работи в много страни от Кавказко-каспийския регион. Следователно, основната борба ще бъде за процентите и крайните клиенти. С газовата криза, в която ни поставиха всъщност, Русия и частично Украйна постигнаха отговор на един въпрос и той показва доколко лоялни партньори сме и им помогна да преценят колко и какви усилия да насочват за изграждането на новия газопровод Южен поток. Основните им съмнения бяха какви количества да зложат в Северен поток, в който практически няма транзитни страни, и се очаква той да задоволи основно нарастващите европейски нужди, и какви количества – в Южен поток.

Относно политическия въпрос за България е ясно, че Русия и ЕС са партньори и всичко е просто бизнес, в който няма място за реваншизъм или сантименти, от които се вълнуват страни като Естония, Полша, Украйна. Ние трябва да създадем една сигурност както в Русия, че ще получи своите договорени проекти, така и в ЕС, че той ще има тези ресурси независимо дали са от Русия или директно от Азербайджан, Казахстан, Иран или друга страна от каспийския регион на конкурентна цена, за да може и

икономиката на ЕС да бъде конкурентоспособна. Газовата криза ще доведе в близките няколко месеца до това изтръпяване както на руската, така и на европейската страна, а най-вече на традиционните транзитни страни.

Разбира се, пред нас стои и друга възможност след тази незаслужена за България газова криза като резултат от наказателна акция към Украйна.

Това е позицията на пълно отричане и спиране на отношенията с Русия и даване на зелена светлина за доставка и транзитиране на газ единствено по проекта НАБУКО. Това е спорна позиция и Русия знае, че подобна дилема съществува пред нашето правителство. Доводите в нейна подкрепа са много: реваншизъм за кризите от 2006 и началото на 2009, активизиране и подновяване на отношенията между партньорите в НАБУКО и др.

Говорейки за НАБУКО обаче, трябва да отчетем, че около проекта има известни неясноти. Първата и основна е, че няма договорени количества газ, следователно само той не може да задоволи търсенето. Другата е свързана с това каква ще бъде крайната цена на проекта и увеличава риска за банките инвеститори. Разбира се, от значение е и позицията на Турция, която затопли през последните години отношенията си с Русия, и сега притиска ЕС да я приеме за член, при условието, че от това зависи нейното разрешение за преминаването на газопровода през територията ѝ. Според някои анализатори, които съветват обществеността предимно чрез пресата, може да се изгради и терминал за втечен газ в Александруполис за допълване на количествата, които НАБУКО не може да достави. Ако се приеме, че такъв терминал е необходим, за да се охлади газовата примка на Газпром, трябва да се има предвид, че той може да пресири сериозно българска икономика в състоянието на световна икономическа криза. По първоначални данни изграждането му ще струва за България и Гърция 2.5 млрд. евро. Разбира се, ако се предприеме, изграждането му ще даде възможност България да бъде включена в обща енергийна мрежа със страните от цяла Европа. Тази идея бързо се разпространи чрез медиите, но реално според мен няма основа, защото Норвегия, която е най-големият производител и износител на газ в Европа, всъщност не може да задоволи цялото потребление. То не може да бъде задоволено и от 6-те терминала за втечен газ в Европа (4 от които са в Средиземно море) и ако се предприеме изграждане на 7-ми в Александруполис, той пак няма да задоволи потреблението и да компенсира количествата, които пристигат чрез тръбопроводите. Следователно към момента обвързването с Русия е неизбежно, но и за нея е важно да разбере, че годините на монополите са безвъзвратно отминали и че Европа предпочита да работи със сигурни доставчици и на пазарноопределени цени.

Последният вариант пред нашето правителство е този, в който ние запазваме своята проруска политика. Това означава да се опитаме да забавим още опитите за разнообразяване на източниците и да съдействаме за налагане на руския енергиен монопол в Централна и Източна Европа. Това, разбира се, автоматично би довело до другата крайност – силно разтрогване на политическите и икономическите отношения с голяма част от страните членки на ЕС, които имат недобри отношения с Русия, и разбира се със САЩ, които лобират за проекта НАБУКО като се опитват да осигурят количествата газ за ЕС. Българският политически елит трудно би убедил гражданите в целесъобразността на това действие, при положение, че 20 години поддържаме твърд курс на евро-атлантическа ориентация. Аргументи от рода на “Русия е монополист и по-добре да играем с нея на сигурно” или “Ние сме между чука и наковалнята и ЕС не ни дава никакви знаци, как да се ориентираме, за да запазим интересите си”, или “По-добре газът за Европа да минава по Южен поток през България, отколкото по Северен поток”, или “ЕС не го интересува откъде минава синьото гориво, стига то да достига до него” имат своите основания, но не могат да бъдат приети от политиките ни. Тази позиция е неправилна. Ние вече сме получавали своя исторически урок, що се отнася до обвързването с временно силни страни и невъзможност на нашите политици да погледнат в бъдещето извън своите емоционални и лични интереси. А това бъдеще ще настъпи по-бързо, отколкото очакваме. Такъв бе урокът, който ние получихме през две световни войни, който не бива да допускаме да ни се случи отново.

Нашата политика не бива да изпада в такава пълна зависимост от Русия, защото това би повлияло не само на Балканите, но и на целия Съюз. Ние обаче, макар и притиснати от две страни, имаме своя избор и той е да се опитаме да извлечем полза от това, че сме на кръстопът, даващ ни повече предимства в дългосрочен мащаб и доста негативи в краткосрочен, но е път, който трябва да извървим. Затова след урока от началото на 2009 година първият вариант е най-добър, не само защото е медиаторен за всички страни в казусите, а защото автоматично ще превърне България и въобще Черноморския регион в основна магистрала за транспорт на енерго-ресурси към ЕС и Европа като цяло. Нашата роля ще бъде да вдъхнем сигурност и да осигурим затопляне на отношенията между изток и запад, между производители, преносители и потребители. Това е една историческа възможност пред нас и трябва да бъде една от основните цели на нашата политика. България ще се превърне не само в кръстопът на ресурсите, но и в балансър между потребителите, производителите и търговците на икономически жизненоважните природни ресурси, които могат лесно да бъдат насочени и другаде. Затова ще бъде от особена важност за нас да продължим да подкрепяме идеята и проектите, които ще

доведат до диверсификация на пътищата за доставка на газ и нефт. Трябва да увеличим контактите си именно със страните производителки и да спомогнем за прокарването на редица съществуващи европейски политики, защото България се приема като близка и приятелска страна в Централна Азия, в това число и между страните от Близкия Изток и Кавказко-каспийския регион – едно предимство, което не бива да бъде подценявано.

И накрая ми се иска да завърша отново с няколко думи на президента Георги Първанов по време на неговото посещение в Русия по случай Годината на България в Русия: “България не възразява Газпром да влезе в нейната газоразпределителна система...”. Има един основателен риск, който трябва да бъде избегнат. Всички говорим за намаляване на зависимостта от Русия колкото се може повече, но в действителност след тази среща стана ясно, че Газпром иска да придобие част от българската газоразпределителна мрежа чрез газопровода “Южен поток”. И това случайно съвпадна с искането и на президента Първанов за премахването на посредниците по сделките за доставка. Ясно е, че Русия не иска за нашата икономика да има алтернативи и да остане завинаги монополист, но това е неизбежно.

Другото, което ѝ остава да направи, е да защити и увеличи пазарните си дялове, а това най-лесно може да стане като вземе готова газоразпределителна мрежа, с което да спести време и пари и да достигне до всяко домакинство в България. Това от своя страна може да стане, когато посредници и собственици на мрежа като “Овергаз инк.”, която доставя 60% от горивото в България, изчезне от пазара, а мрежата ѝ бъде национализирана и включена като вноска за участието на България в газопровода “Южен поток”. Това не бива да се случва, първо, защото по този начин ще се увеличи влиянието на Газпром върху икономиката ни, второ, като страна членка на ЕС ние ще дадем предимство на Руския проект вместо на Европейския и конкурентен газопровод Набуко, трето, транзитът през България за Турция, Гърция и Македония ще бъде намален или блокиран поради капацитета на тръбите, а България ще остане без възможност за алтернативни газови доставки и на последно място, но не и по значение, да не забравяме, че когато България поиска да ползва тръбопроводите на Газпром в началото на 2009, за да си достави газ от други източници, с които има самостоятелни договори, и то на далеч по-добри цени, това ѝ бе отказано категорично от Москва.

Какво следва да бъде направено оттук насетне, ако отново бъдем поставени в такова положение след година, седмица или още утре, а все още нямаме алтернативи? Задължително трябва да се предоговорят условията по договора за доставка. Такова е и категоричното мнение на експертите от новосъздадения Български енергиен холдинг, като в новия договор трябва да се дадат по-сериозни гаранции и цени. Като част от това

е и увеличаването на транзитните такси, защото е ясно, че цените скоро ще бъдат изравнени с европейските, докато транзитните такси ще останат същите, т.е. пет пъти по-ниски от транзитните такси в другите страни. От това печели отново Газпром. Освен това отново трябва да се потърси възможността сами да закупуваме и транспортираме чрез Газпром синьо гориво от страните в Кавказко-каспийския регион. От инвестиционна гледна точка трябва да насочим средствата и усилията си за създаване на условия за прокарването на 80-километровия газопровод от Комотини до Димитровград, в който ще тече газ от Азербайджан през Турция и Гърция до България. Цената на този газопровод ще бъде около 100 млн. лева и може да се осъществи до 1 година. Разбира се трябва да се работи и по друга идея, каквато е включването на България в НЕТС (New Europe Transmission System) – проект за обща газопреносна мрежа с Румъния, Унгария, Словения, Австрия и Сърбия, като тръбите ще бъдат запазени с газ от Норвегия и Северно море. По-скъпа, но не и невъзможна, е идеята за изграждането на съвместен, заедно с Гърция, терминал за втечен газ в град Александруполис, в който да се доставя природен газ предимно от Египет и Алжир, но реално от целия свят. Първоначалната сума за проекта е около 2,5 млрд. евро, но тя може многократно да се увеличи при изграждането му.

Други важни действия и финансираня, които трябва да бъдат заложили в държавния ни бюджет през идната година, са за увеличаване на капацитета на хранилището за природен газ в с. Чирен. Там в момента се съхранява основният резерв от природен газ на страната ни, но едва по време на реална криза, каквато имахме в през януари 2009, се оказало, че капацитетът му не е достатъчен. В последно време силен тласък получи и идеята за създаване на ново хранилище в с. Галата на мястото на действащото находище на синьо гориво, след като то бъде изчерпано.

Този въпрос остава отворен!

Използвана литература:

1. Нина Дюлгерова, Българо-руски дипломатически отношения – политика и дипломация -www.dyulgerova.sof.bg
2. Leonard M., Popescu, N., A power audit of EU-Russia relations, www.ecfr.3cdn.net
3. в-к Капитал, брой 1, 2, 3, 4, 5 от 2009, www.capital.bg
4. BBC-Russian Law and Limit investment; May 2008, www.bbc.co.uk
5. Energy Information administration; April 2008, www.tonto.eia.doe.gov
6. Gazprom; January 2009, www.gazprom.ru